

การสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีตรุษจีนในอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา: เปรียบเทียบการสืบทอดก่อนและในช่วงวิกฤต โควิด19

CHINESE NEW YEAR CULTURAL TRADITION INHERITANCE IN HAT YAI DISTRICT, SONGKHLA PROVINCE: COMPARISON BETWEEN BEFORE AND DURING DOVID-19 PANDEMIC

กิตตินันท์ เครือแพทย์ / KIRPINAN KRUEAPHAT

สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

HUMAN AND SOCIAL DEVELOPMENT PROGRAM, FACULTY OF LIBERAL ARTS, PRINCE OF SONGKLA UNIVERSITY

ปัญญา เทพลิงค์ / PUNYA TEPSING

สาขาวิชาสังคม วัฒนธรรม และการพัฒนามนุษย์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

DEPARTMENT OF SOCIETY, CULTURE, AND HUMAN DEVELOPMENT, FACULTY OF LIBERAL ARTS, PRINCE OF SONGKLA UNIVERSITY

เกษตรชัย และหิม / KASETCHAI LAEHEEM

สาขาวิชาสังคม วัฒนธรรม และการพัฒนามนุษย์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

DEPARTMENT OF SOCIETY, CULTURE, AND HUMAN DEVELOPMENT, FACULTY OF LIBERAL ARTS, PRINCE OF SONGKLA UNIVERSITY

Received: January 16, 2023

Revised: June 7, 2023

Accepted: June 9, 2023

บทคัดย่อ

วิกฤตโควิด-19 ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมประเพณีตรุษจีนที่ถูกยกเลิกในปี พ.ศ. 2564 การปฏิบัติในครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงอันอาจส่งผลต่อคุณค่าของตรุษจีนต่อหาดใหญ่ที่เปลี่ยนไป งานวิจัยชิ้นนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีตรุษจีนในอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา โดยเปรียบเทียบระหว่างก่อนและในช่วงวิกฤตการณ์ โควิด-19 การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับชาวไทยเชื้อสายจีนหาดใหญ่จำนวน 20 คน ผลการวิจัยพบว่า (1) การสืบทอดในระดับครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงด้านการลดจำนวนสมาชิกในครอบครัวที่ประกอบพิธีกรรม การลดจำนวนของไหว้ และการลดการเดินทางแสวงบุญเพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของโรค (2) การสืบทอดในระดับสาธารณะ พบว่า มีการงดการประกวดและคอนเสิร์ตเพื่อลดการรวมตัวของคนหมู่มาก การจัดงานที่เป็นไปอย่างเรียบง่าย รวดเร็ว และปลอดภัยเพื่อสอดคล้องมาตรการป้องกันโรคระบาดของภาครัฐอย่างเคร่งครัด

คำสำคัญ: การสืบทอดวัฒนธรรมประเพณี, ตรุษจีน, หาดใหญ่

¹ บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เรื่อง “การพัฒนากระบวนการเรียนรู้วัฒนธรรมประเพณีจีนของชาวไทยเชื้อสายจีนในอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา”

Abstract

COVID-19 crisis has affected social and cultural changes, especially the cancellation of Chinese New Year Ceremony in 2021 in Hatyai. Changes of the inheritances in family practice may cause shifted values of the Chinese New Year among Hatyai people. This research aimed to study Chinese New Year cultural tradition inheritance in Hat Yai District, Songkhla Province: comparison between before and during COVID-19 Pandemic. Qualitative research method was used with in-depth interviews. Key informants were 20 Chinese Thai people in Hatyai. Results revealed that (1) There were some transformations in family practice, reduction of family members in participating household Chinese New Year ritual, reduction of offerings, and reduction of pilgrimage at Chinese religious places. (2) Some changes also occurred in public organizations, the cancellation of free concerts and contest that gathered many people together, the design of the ceremony for health, quickness, plainness for harmonizing with the governmental policy.

Keywords: Cultural tradition inheritance, Chinese New Year, Hat Yai

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

วัฒนธรรมประเพณีจีนในไทยเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อกันมาจากชาวจีนโพ้นทะเล จากเอกสารของ Ren & Lan (2004) อธิบายว่าวัฒนธรรมประเพณีตรุษจีน (Chinese New Year) เป็นวัฒนธรรมประเพณีจีนที่ยิ่งใหญ่และสำคัญที่สุด ถือเป็นวันขึ้นปีใหม่ โดยนับจากวันแรกของฤดูใบไม้ผลิจึงมีอีกชื่อเรียกว่าเทศกาลฤดูใบไม้ผลิ (Spring Festival) Yangwei (2006) และ เรื่อง รุ่งรัศมี (2542) กล่าวว่าธรรมเนียมปฏิบัติที่ยึดถือตั้งแต่โบราณคือการนำพืชผลที่กักตุนเหลือจากฤดูหนาวมาเฉลิมฉลองเพื่อต้อนรับปีใหม่ เพราะเป็นความยินดีที่ชาวจีนจะได้พบกับฤดูใบไม้ผลิที่พืชพรรณธรรมชาติกลับมาออกดอกออกผลหนีจากฤดูหนาวอันแร้งแค้น วันตรุษจีนในไทยสามารถแบ่งออกเป็นวันพิธีกรรม 3 วัน ได้แก่ วันจ่าย วันไหว้ และวันเที่ยว โดยเริ่มต้นที่วันจ่าย เป็นวันที่ชาวจีนจะออกไปซื้ออุปกรณ์และของเซ่นไหว้โดยที่ขาดไม่ได้คือก๊วย บะหมี่ ขนมเซ่งของอั้งเปา และผลไม้มงคล นอกจากการจ่ายตลาดแล้วยังมีการทำความสะอาดบ้านครั้งใหญ่เพื่อให้พร้อมต่อการมาของวันปีใหม่จีน (ประพิน มโนมัยวิบูลย์, 2555) ยังมีเรื่องเล่าตำนานจีนเล่าว่าวันตรุษจีนจะเป็นวันที่เทพเจ้าจะมาตรวจตราความเรียบร้อยของบ้านเมืองและกลับไปรายงานต่อเจ็กเทียนฮ่องเต้ ดังนั้นแล้ววันตรุษจีนชาวจีนจะประพฤติปฏิบัติดีดีเพื่อให้เกิดรายงานที่ดี โชคลาภจากสวรรค์จะได้ดลบันดาลมายังครอบครัวของตน (สมบัติ พลายน้อย, 2542) เมื่อถึงวันไหว้ของวันตรุษจีนจะเริ่มต้นพิธีกรรมจากการไหว้

ฟ้าดิน การไหว้เทพเจ้าไฉชิงเอี้ยะ การไหว้บรรพบุรุษ และการไหว้ผีไร้ญาติตามลำดับ (นภัสสรณ์ เหลืองศักดิ์ศรี, 2562) ส่วนกิจกรรมที่ประกอบพิธีกรรมในวันเที่ยวได้แก่ การเดินทางไปสักการะเทพเจ้าที่ศาสนสถาน การเข้าร่วมงานวัฒนธรรมประเพณีตรุษจีน และการท่องเที่ยวในวันตรุษจีนถือเป็นขั้นเสร็จสิ้นพิธีกรรมตรุษจีนทั้งหมด (Ren & Lan, 2004)

ตรุษจีนนั้นหากพิจารณาถึงธรรมเนียมปฏิบัตินั้นมีความละเอียดละออและมีหลายขั้นตอน แต่หากพิจารณาในมุมของประโยชน์ทางเศรษฐกิจ จากการสำรวจของกรมบรรณาธิการ Position (2564) พบว่า ตรุษจีนสามารถทำเงินได้ถึง 44,939 ล้านบาท อย่างไรก็ตาม ยอดเงินนี้ถือว่าเป็นยอดเงินที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤตการณ์โควิด-19 ที่ลดลงจากปี พ.ศ. 2563 ถึง 21.85% เราจะสามารถสังเกตได้ว่าถึงแม้ว่าโควิด-19 จะส่งผลกระทบต่อการปฏิบัติของคนจีนก็ยังไม่เสื่อมคลายและยังมีการสืบทอดอยู่อย่างสม่ำเสมออีกผลการสำรวจหนึ่งจาก เอแบคโพล (2556) พบว่า 30.60% ของชาวไทยเชื้อสายจีนในประเทศไทยมีการใช้จ่ายในวันตรุษจีนเป็นเงินมากกว่า 6,000 บาท ซึ่งถือเป็นยอดเงินที่มากที่สุด รองลงมาคือ ไม่เกิน 2,000 บาท 2,001-4,000 บาท และ 4,001-6,000 บาท ตามลำดับ จึงเป็นข้อคำถามที่ผู้วิจัยมีต่อพื้นที่อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา พื้นที่ที่มีชื่อเสียงในด้านวัฒนธรรมจีนที่สามารถสร้างเงินรายได้มหาศาลให้กับหาดใหญ่ และสร้างธุรกิจการค้าให้เฟื่องฟูเป็นจำนวนมากว่ามีผลกระทบจากวิกฤตการณ์โควิด-19 อย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นพื้นที่ที่เทศบาลนครหาดใหญ่ ผู้ปกครอง

ท้องถิ่นมีนโยบายสำคัญคือการพัฒนาวัฒนธรรมจีนให้ตอบสนองการท่องเที่ยวเพื่อสร้างอัตลักษณ์และรายได้มหาศาลให้กับหาดใหญ่ (เทศบาลนครหาดใหญ่, 2565) ดังนั้นแล้วจึงนำมาสู่การวิจัยครั้งนี้ที่ต้องการศึกษาถึงการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีตรุษจีนในอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา โดยเปรียบเทียบระหว่างก่อนและในช่วงวิกฤตการณ์ โควิด-19 เพื่อสร้างองค์ความรู้เรื่องการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวของคนไทยเชื้อสายจีนในหาดใหญ่ต่อไป

วัตถุประสงค์

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีตรุษจีนในอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา โดยเปรียบเทียบระหว่างก่อนและในช่วงวิกฤตการณ์ โควิด-19

นิยามศัพท์เฉพาะ

การสืบทอด หมายถึง การส่งต่อระบบความคิด วิถีชีวิต และธรรมเนียมปฏิบัติไปสู่คนรุ่นหลัง เป็นแบบแผน การดำเนินชีวิตร่วมกันในกิจกรรมของสังคม โดยเฉพะอย่างยิ่งวัฒนธรรมประเพณีตรุษจีนที่เป็นหนึ่งในมรดกสำคัญทางวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีนหาดใหญ่

วัฒนธรรมประเพณีตรุษจีน หมายถึง ระบบความคิด วิถีชีวิต และธรรมเนียมปฏิบัติ ในเทศกาลตรุษจีน ในอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เป็นวันคล้ายวันขึ้นปีใหม่ของชาวจีนทั่วโลก พิธีกรรมเริ่มตั้งแต่การเตรียมบ้านให้พร้อมต่อการเฉลิมฉลองและพิธีกรรมตรุษจีน มีพิธีกรรมการไหว้ เทวดาฟ้าดิน การไหว้เทพเจ้าไฉ่ซิงเอี้ยะ การไหว้วิญญาณบรรพชน และการไหว้ผีไร้ญาติ ยังรวมถึงการแจกอังเปา ลูกหลาน การรับประทานเกี๊ยวร่วมกันทั้งครอบครัว และการท่องเที่ยวในวันตรุษจีน

อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เป็นพื้นที่ในการปกครองของเทศบาลนครหาดใหญ่ เป็นพื้นที่ที่มีชาวไทยเชื้อสายจีนอาศัยกันอยู่หนาแน่น จึงพบวัฒนธรรมประเพณีจีนได้อย่างง่าย และเป็นพื้นที่ในการศึกษาของการวิจัยครั้งนี้

ช่วงวิกฤต โควิด-19 เป็นช่วงเวลาการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสชนิดหนึ่ง อันส่งผลกระทบต่อสังคม เศรษฐกิจ การศึกษา การเมือง สาธารณสุข และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีตรุษจีนที่เป็นโจทย์หลักของการศึกษาครั้งนี้เนื่องจากผู้คนต้องเว้นระยะห่างทางสังคม งดการ

รวมกลุ่มทางสังคม และลดการจัดกิจกรรมที่รวบรวมผู้คนจำนวนมากไว้ด้วยกันเวลานานอันเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของวัฒนธรรมประเพณีตรุษจีนดั้งเดิม โดยการศึกษาครั้งนี้กำหนดช่วงเวลาก่อนโควิด-19 เป็นเวลาภายในปี พ.ศ. 2563 และช่วงระหว่างโควิด-19 เป็นเวลาภายในปี พ.ศ. 2564 และ 2565

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี

งานวิจัยชิ้นนี้ใช้คำว่า “วัฒนธรรมประเพณี” เนื่องจากมีนิยามว่า วัฒนธรรมประเพณีหมายถึงการปฏิบัติที่มีการสืบทอดต่อกันมา อันส่งผลถึงวิถีชีวิต ความเชื่อและคตินิยมของคนในสังคม (McKelvie, Pappas, 2022) ดังนั้นแล้วประเพณีจึงไม่เพียงแต่เป็นกิจกรรมที่คนทำร่วมกันเท่านั้น แต่ยังส่งผลถึงคตินิยมและการใช้ชีวิตของคนในสังคม (दनัย ไชโยธธา, 2546, 117) มีระเบียบแบบแผน เพื่อเสริมสร้างการอยู่ร่วมกันในสังคม มีการยึดโยงกันผ่านการปฏิสังสรรค์ทางสังคม (ประชิด สกฤษณ์พัฒน์, 2546, 61) ดังนั้นแล้วมุมมองต่อตรุษจีนในการวิจัยครั้งนี้จะเป็นมุมมองที่มองตรุษจีนเป็นทั้งวิถีชีวิต คตินิยมเชื่อ และกิจกรรมทางสังคมอันสร้างความกลมเกลียวในสังคม

แนวคิดเกี่ยวกับการสืบทอดวัฒนธรรม

วิจัยครั้งนี้รวบรวมแนวคิดการสืบทอดวัฒนธรรมทั้งหมด 5 แนวคิดอันสอดคล้องกับปรากฏการณ์ทางสังคม ที่ศึกษา ได้แก่ 1) การสืบทอดในครอบครัว เป็นการสืบทอดผ่าน “การขัดเกลาทางสังคม” ของครอบครัว ได้แก่ การอบรมสั่งสอน การสอนให้ปฏิบัติตาม และการทำให้ดูเป็นตัวอย่าง (พิณทิพย์ ขาวปลื้ม, 2556) 2) การสืบทอดวัฒนธรรมในสถาบันการศึกษา เป็นการสืบทอดผ่านการเรียนรู้ในระบบการศึกษา สถาบันการศึกษาต่างๆ ในแต่ละพื้นที่ทั่วโลกล้วนมีรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมของคนในสังคมเช่น สังคมศึกษา และประวัติศาสตร์ 3) การสืบทอดวัฒนธรรมโดยชุมชน เนื่องจากชุมชนจะมีองค์กรการปกครองต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นของภาครัฐหรือของชุมชนเอง เช่น เทศบาลตำบล สมาคม มูลนิธิ โรงทาน อันเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ส่งผลต่อการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณี (อุษณีย์ ฐวโชติ และคณะ, 2556) 4) การปรับตัวตามนโยบายของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศไทยมีนโยบายหลักสำคัญ

ในการนำวัฒนธรรมมาเป็นสินค้าของการท่องเที่ยว จึงเป็นเหตุให้วัฒนธรรมต่างๆ ที่ไหลเวียนในประเทศไทยได้รับการชูโรงเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวจำนวนมาก เช่น งานตรุษจีนเยาวราช (Prompayuk and Chairattananon, 2016) 5) วัฒนธรรมเกิดจากการสื่อสาร เนื่องจากวัฒนธรรมจะส่งต่อจากคนหนึ่งสู่คนหนึ่งผ่านการปฏิสังสรรค์ทางสัญลักษณ์ เช่น พิธีกรรม การแสดง และการปฏิบัติในสิ่งเดียวกัน (Hall, 1996)

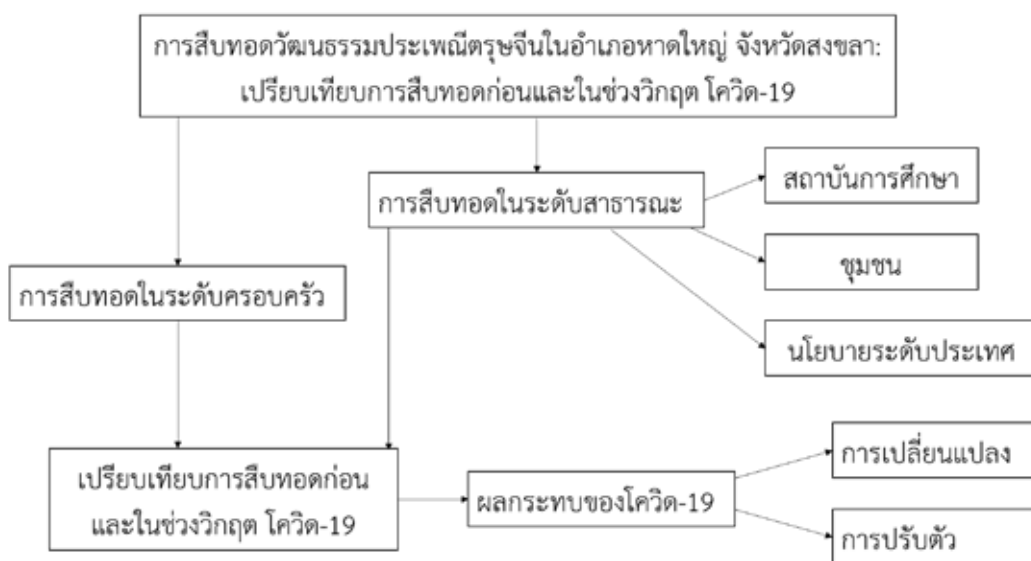
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการทบทวนงานวิจัยก่อนหน้าพบว่า ชาวไทยเชื้อสายจีนมีการตัดทอนขั้นตอนต่างๆ ในวันตรุษจีนเพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปของสังคมและวัฒนธรรมสมัยใหม่อันเนื่องจากเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม เทคโนโลยี และการศึกษา (นภัสสรณ์ เหลืองศักดิ์ศรี, 2562) กฎเกณฑ์สำคัญในการแก้ไขปัญหาเช่นนี้คือการทำให้ประชาชนชาวไทยเชื้อสายจีนเล็งเห็นถึงความสำคัญของตรุษจีนที่หากสืบทอดชั่วลูกชั่วหลานก็จะสามารถสร้างรายได้อันมหาศาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำตรุษจีนให้เป็นอัตลักษณ์ลักษณะพิเศษเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวอันจะสร้างรายได้เป็นจำนวนมาก (แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย และฤทธิชัย เตชะมัทธพันธ์, 2557)

หากจะวิเคราะห์ถึงเรื่องความพร้อมของเยาวชนที่เป็นอนาคตแห่งสังคมไทยเชื้อสายจีนว่าจะสามารถสืบทอด

ต่อไปได้หรือไม่ จึงมีวิจัยที่ทำการศึกษาลึถึงความรู้ของเยาวชนต่อการสืบทอดพบว่า เยาวชนมีความรู้ความเข้าใจเป็นอย่างดีเนื่องจากการถ่ายทอดของสถาบันสำคัญทางสังคมอยู่สม่ำเสมอ (เรือนแก้ว ภัทธานุประวัติ, 2554) สถาบันทางสังคมที่สนับสนุนตรุษจีนประกอบด้วย ครอบครัว ภาครัฐ และเอกชนที่เกี่ยวข้อง ในมิติภาครัฐนั้น ธนพล วิวัฒน์พาณิชย์ (2553) ตั้งข้อสังเกตว่าการสื่อสารของภาครัฐต่อภาคประชาชนนั้นส่วนใหญ่เป็นการสื่อสารแบบบนลงล่าง หากใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมซึ่งกันและกันอาจสร้างการสืบทอดได้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

จากการสังเคราะห์วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องพบว่า ช่องว่างของการวิจัย (Research Gap) ที่เกิดขึ้นในปรากฏการณ์การสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีตรุษจีนคือการเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของการสืบทอดระหว่างช่วงวิกฤตการณ์ โควิด-19 และช่วงปกติของพื้นที่อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เพื่อชี้ให้เห็นถึงลักษณะการเปลี่ยนแปลงและนำเสนอถึงข้อเสนอแนะในการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีตรุษจีนภายใต้วิถีชีวิตปกติใหม่ (New Normal) เพื่อให้การสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีตรุษจีนยังสามารถปรับรูปแบบให้เข้ากันกับสถานการณ์และความประสงค์ของผู้คนที่เป็นกำลังหลักในการสืบทอดต่อไปดังแสดงแนวทางการวิจัยจากกรอบแนวคิดการวิจัยต่อไปนี้



ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ที่มา : สกัดจากเรือนแก้ว ภัทธานุประวัติ (2554) และนภัสสรณ์ เหลืองศักดิ์ศรี (2562)

วิธีการวิจัย

พื้นที่ศึกษา

พื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้คืออำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เป็นพื้นที่ที่มีความหนาแน่นของประชากรสูง ลักษณะที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่เป็นตึกแถว ลักษณะเด่นของการอยู่อาศัยของชาวจีนโพ้นทะเลจำนวนมาก ซึ่งคนเชื้อสายจีนถือเป็นประชากรส่วนใหญ่ในพื้นที่ศึกษา ชาวจีนได้อพยพเข้ามาในพื้นที่แห่งนี้เป็นจำนวนมากในสมัยรัชกาลที่ 5 ในสมัยที่หาดใหญ่ได้รับสัมปทานสร้างเส้นทางรถไฟสายใต้และอพยพย้ายถิ่นฐานมาสร้างที่ดินทำกินในหาดใหญ่จนเป็นที่สังเกตได้ชัดตั้งวัฒนธรรมจีนที่อยู่คู่กับเมืองหาดใหญ่ในปัจจุบัน ชาวจีนในหาดใหญ่เมื่อได้เข้ามาทำมาหากินนั้นก็ยังคงก่อตั้งสมาคมจีนขึ้นเพื่อเป็นประโยชน์แก่ชาวจีนที่อพยพย้ายถิ่นเข้ามาใหม่ได้รับความช่วยเหลือ สร้างความสามัคคีกลมเกลียวกันในหมู่คนจีนอพยพ และก่อให้เกิดเป็นกิจกรรมเพื่อสังคมต่างๆ โดยสมาคมจีนในหาดใหญ่ทั้งหมด มี 5 สมาคมใหญ่ ได้แก่ สมาคมฮากกา สมาคมแต้จิ๋ว สมาคมฮกเกี้ยน สมาคมไหหลำ และสมาคมกวางสีหาดใหญ่ (ศุภการ สิริไพศาล และคณะ, 2548)

การออกแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การวิเคราะห์แบบปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) เนื่องจากเป็นปรากฏการณ์การสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีตรุษจีนก่อนและระหว่างช่วงวิกฤตการณ์ โควิด-19 จึงอาศัยหลักการศึกษาปรากฏการณ์ผ่านการตีความจากการสัมภาษณ์เชิงลึก

ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้ให้ข้อมูลหลักของการวิจัยนี้คือชาวไทยเชื้อสายจีนที่มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา และอาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งนี้ตั้งแต่กำเนิดจนถึงปัจจุบัน มีการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีจีน รวมถึงมีลูกหลานที่อยู่ในวัยเยาวชน และต้องมีบรรพบุรุษที่เป็นคนจีนอพยพอย่างน้อย 1 คน รวมทั้งหมดจำนวน 20 คน แบ่งเป็นระดับครอบครัววัยผู้ใหญ่ 6 คน และวัยเยาวชน 6 คน ระดับสาธารณะ คณะกรรมการการจัดงานตรุษจีนจำนวน 2 คน คณะกรรมการศาสนสถานจีนจำนวน 3 คน และครูจากโรงเรียนจีนในหาดใหญ่จำนวน 3 คน

เครื่องมือในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้การสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structure interview) โดยวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์คือการศึกษาถึงการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีตรุษจีนในอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา โดยศึกษาทั้งช่วงเวลาก่อนและระหว่างวิกฤตการณ์ โควิด-19 การออกแบบข้อคำถามนั้นออกแบบให้เป็นข้อคำถามกว้างๆ เพื่อเปิดกว้างให้กับประเด็นใหม่ๆ ในปรากฏการณ์ เพื่อนำเสนอให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ๆ โดยมีคำถามดังต่อไปนี้

1. ภาพรวมของการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีตรุษจีนเป็นอย่างไรบ้าง
2. การสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีตรุษจีนในระดับครอบครัวเป็นอย่างไร (การอบรมสั่งสอน เนื้อหาที่สอน และการปฏิบัติในครอบครัว)
3. การสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีตรุษจีนในระดับสาธารณะเป็นอย่างไร (การจัดงานวัฒนธรรมประเพณีตรุษจีนของภาครัฐ การสนับสนุนของภาคเอกชน และศาสนสถาน)
4. ความแตกต่างของการสืบทอดในครอบครัวมีความแตกต่างกันอย่างไร
5. ความแตกต่างของการสืบทอดในระดับสาธารณะมีความแตกต่างกันอย่างไร

การเก็บข้อมูล

ผู้วิจัยเริ่มต้นจากการเข้าไปสอบถามถึงผู้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา โดยเริ่มต้นจากบริเวณย่านเมืองเก่า (ถนนนิพัทธ์อุทิศ 1 ถึง ถนนนิพัทธ์อุทิศ 3) โดยสอบถามถึงการเป็นคนไทยเชื้อสายจีนหรือไม่ และคัดเลือกผู้ตอบสัมภาษณ์จากเกณฑ์การคัดเลือกการเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักในข้อที่ 3.3 หากพบว่าเป็นชาวไทยเชื้อสายจีนที่เข้ากับเกณฑ์ที่ตั้งไว้ก็จะเข้าสู่กระบวนการการขออนุญาตในการสัมภาษณ์ถึงข้อคำถามข้างต้น หลังจากการสัมภาษณ์แล้ว ก็จะมีการคัดเลือกข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยในครั้งนี้และนำข้อมูลที่ได้ไปตรวจสอบข้อมูลเพื่อนำมารายงานผลการวิจัยต่อไป

การพิทักษ์สิทธิ์ผู้ให้ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เนื่องจากมีกลุ่มเป้าหมายส่วนหนึ่งเป็นเยาวชนไทยเชื้อสายจีนที่มีอายุระหว่าง 15-24 ปี โดยได้รับการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ สาขาสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัย

สงขลานครินทร์ รหัสหนังสือรับรอง PSU IRB 2022 – St – Libarts – 023 โดยยึดถือหลักการให้การอนุญาต รวมทั้งขอความยินยอมจากทั้งผู้ปกครองของเยาวชนและตัวของเยาวชนที่มีอายุระหว่าง 15-17 ปี โดยผู้ให้ข้อมูลสามารถยกเลิกหรือข้ามข้อคำถามที่รู้สึกไม่ต้องการตอบได้ รวมถึงสิทธิในการปฏิเสธตอบรับการเทียบเคียงสัมภาษณ์เชิงลึกโดยไม่มีผลกระทบใดๆ ต่อผู้ถูกเทียบเคียง

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลครั้งนี้ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยวิเคราะห์ผ่านเนื้อหาจากบทสัมภาษณ์โดยวิเคราะห์กับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยเมื่อได้รับข้อมูลจากภาคสนามแล้ว ข้อมูลที่ได้จะนำมาวิเคราะห์ตีความ จัดหมวดหมู่ และนำเสนอข้อมูล

การตรวจสอบความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของข้อมูล

การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลในวิจัยขั้นนี้ ใช้การตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพแบบเส้นทางของข้อมูล (Audit) โดยนำข้อมูลที่ได้มาจัดหมวดหมู่มาบันทึกลงในกระดาษแผ่นเล็กหลายแผ่น เป็น Set และ Subset เพื่อตรวจสอบผ่านการวิเคราะห์เปรียบเทียบ (วรรณดี สุทินนารกร, 2561)

ผลการวิจัย

ภาพรวมการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีตรุษจีนในหาดใหญ่ก่อนวิกฤตการณ์ โควิด-19

ก่อนวิกฤตการณ์โควิด-19 งานวัฒนธรรมประเพณีตรุษจีนมีการจัดขึ้นทั้งหมดจาก 3 สถานที่ ได้แก่ ศูนย์การค้าเซ็นทรัลหาดใหญ่ โรงเรียนศรีนครมุนินิ และมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี โดยเริ่มจากการแถลงข่าวการจัดงาน ณ ศูนย์การค้าเซ็นทรัลหาดใหญ่ ในวันที่ 7 มกราคม 2563 โดยมีการแถลงข่าวโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน โดยมีกิจกรรมดึงดูดผู้เข้าร่วมฟัง จากการสัมภาษณ์ผู้ที่เข้าร่วมงานและสวมใส่ชุดเสื้อผ้าสีแดงพบว่าส่วนใหญ่เป็นคนไทยเชื้อสายจีนที่ได้รับการเชิญเข้างานจากสมาคมจีนทั้ง 5 สมาคมในหาดใหญ่ ได้แก่ สมาคมฮากกา สมาคมแต้จิ๋ว สมาคมฮกเกี้ยน สมาคมไหหลำ และสมาคมกวางงิวหาดใหญ่ ภายในงานมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีตรุษจีน เช่น การประกวดหนูน้อย Miss Chinese การไหว้เจ้าสักการะบูชาแสงบุญในวันตรุษจีน การแสดงโชว์มังกรจีน

และการแสดงโขนมังกรจีน และการแสดงเอ็งกอร์จากสุโขทัย นอกจากการบรรยายถึงกิจกรรมที่จะเกิดขึ้นแล้ว หลังจากการแถลงข่าวของผู้นำหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ยังมีการแจกส้มมงคลให้กับผู้ที่เข้ามาเข้าชมงานแถลงข่าวในครั้งนี้



ภาพประกอบ 2 ป้ายประชาสัมพันธ์การจัดประเพณีตรุษจีน
หาดใหญ่ 2563 ณ โรงเรียนศรีนครมุนินิ
ที่มา : กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2563)

งานตรุษจีนในหาดใหญ่ที่ผู้คนมักรู้จักมักคุ้น จะจัดขึ้นที่โรงเรียนศรีนครมุนินิ โรงเรียนจีนแห่งแรกและเป็นโรงเรียนจีนระดับมัธยมศึกษาที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา งานจัดขึ้น ณ บริเวณโรงเรียนและหน้าประตูจีนทางเข้าของโรงเรียนอย่างยิ่งใหญ่ ภายในงานมีกิจกรรมการประกวด Miss Chinese Hat Yai 2020 การประกวดร้องเพลงจีน คอนเสิร์ตจากศิลปินดารา และการประกวดหนูน้อย Chinese Kids 2020

อีกงานหนึ่งที่สำคัญต่อคติความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนในหาดใหญ่คือการเปิดพื้นที่สักการะหลวงปู่ไธสงโจวซือ ณ มูลนิธิมิตรภาพสามัคคี มูลนิธิที่ร่วมสร้างระหว่างคนไทยเชื้อสายจีนและคนหาดใหญ่ดั้งเดิม มีการประชาสัมพันธ์อย่างยิ่งใหญ่ทั้งป้ายประชาสัมพันธ์หน้ามูลนิธิและที่ติดตั้งทั่วเมือง รวมไปถึงการประชาสัมพันธ์ระบบออนไลน์บนสื่อสังคมของมูลนิธิเองอีกด้วย ทำให้ผู้คนจำนวนมากเข้ามาสักการะบูชาและเป็นการทำบุญต้อนรับปีใหม่ของจีนอย่างเป็นสิริมงคล โดยมีข้อมูลจากคำสัมภาษณ์ของผู้เข้าไปสักการะดังต่อไปนี้

“...ผมเข้ามาสักการะหลวงปู่ทุกปีเลย เพราะว่า
เป็นการทำบุญต้อนรับตรุษจีน หลวงปู่ท่านเป็นคนดี
มีความสามารถในการรักษาโรค ยิ่งใครสุขภาพไม่ดี
ยิ่งต้องมาสักการะเคารพบูชา มาสักการะแล้วทำบุญ
ค่าโรงศพกับค่ายาก็ยังดี เป็นการดีนะที่มูลนิธิเปิดให้
สักการะและเชิญชวนให้ผู้คนทำบุญทำทานนี้ เป็นสิ่ง
ที่ควรรักษาไว้นะผมว่า...”

(คนไทยเชื้อสายจีน, อายุ 52 ปี, รับราชการ)

การสืบทอดในระดับครอบครัว

การสืบทอดในระดับครอบครัวก่อนวิกฤตการณ์
โควิด-19 สามารถแบ่งประเด็นออกเป็นทั้งหมด 3 ประเด็น
โดยเริ่มต้นจากการอบรมบ่มเพาะในครอบครัว เป็นกิจกรรม
การสืบทอดในระดับครอบครัวพื้นฐานของครอบครัวไทย
เชื้อสายจีนในอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลาที่พบได้มาก
จากการสัมภาษณ์พบว่ามีการสอนเรื่องประวัติความเป็นมา
ของวันตรุษจีน การปฏิบัติตนในวันตรุษจีน และการปฏิบัติ
ที่ถูกต้องตามธรรมเนียมของครอบครัว ดังทราบจาก
คำสัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

“...ในวันตรุษจีนครอบครัวหนูสอนเรื่องประวัติวัน
ตรุษจีนค่ะ ว่าเป็นวันที่ต้องเฉลิมฉลองให้มีความสุข
มากที่สุดเนื่องจากเมื่อก่อนเทพเจ้าบอกว่ามีวันสิ้น
โลกเกิดขึ้น แม่เล่าว่าคนจีนจึงทำการเฉลิมฉลองก่อน
ตายอย่างมีความสุขจนทำให้เทพเจ้าเปลี่ยนใจ ทำให้
การเฉลิมฉลองการเปลี่ยนใจของเทพเจ้านี้เป็นวัน
ตรุษจีนค่ะ วิธีการเฉลิมฉลองเน้นสีแดงเป็นหลักค่ะ
มีทั้งใส่ชุดสีแดง แจกซองแดงให้ลูกหลาน
รับประทานขนมสีแดง...”

(เยาวชนไทยเชื้อสายจีน, อายุ 23 ปี, นักศึกษา
มหาวิทยาลัย)

ลักษณะการไหว้วันตรุษจีนของชาวไทยเชื้อสายจีน
ในหาดใหญ่มีลักษณะเหมือนกับวันตรุษจีนทั่วไปของชาว
ไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่อื่นๆ ของไทย ชาวไทยเชื้อสายจีน
หาดใหญ่จะแบ่งวันปฏิบัติตรุษจีนออกเป็น 3 วัน ได้แก่
วันจ่าย วันไหว้ และวันเที่ยว โดยวันจ่ายเป็นวันแรกของขั้นตอน
การเตรียมงานไหว้ตรุษจีน เป็นการจับจ่ายซื้อของจากตลาด
ห้างสรรพสินค้า และร้านค้า โดยตลาดที่ชาวไทยเชื้อสายจีน
หาดใหญ่มักไปจับจ่ายซื้อของได้แก่ ตลาดกิมหยง ตลาด

โค้งโค้ง ตลาดคลองเรียน และตลาดเทศบาล 3 ส่วนห้าง
สรรพสินค้าที่มักไปซื้อของไหว้ตรุษจีนนั้นได้แก่ศูนย์การค้า
เซ็นทรัลหาดใหญ่ โรบินสัน ไดอาน่า โอเดียน บิ๊กซี และโลตัส
ส่วนประเภทของร้านค้าที่มีการจับจ่ายใช้สอยนั้นได้แก่ ร้าน
ผลไม้ ร้านขายผัก ร้านเสื้อผ้าตรุษจีน ร้านอุปกรณ์พระจีน
และร้านขายของชำทั่วไป

ของไหว้ที่พบในการศึกษาในครอบครัวของชาว
ไทยเชื้อสายจีนหาดใหญ่จะแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่
ชาแซ ประกอบด้วยเนื้อสัตว์ 3 อย่าง มักจะเป็นปลา หมู และ
ไก่ ล้วนเป็นสัตว์ที่มีความหมายมงคล ปลาหมายถึงการมีสุข
มีโชคตลอดทั้งปี หมูหมายถึงความอุดมสมบูรณ์ อิ่มหนำ
สำราญเหมือนหมู และไก่ที่มีความขยันหมั่นเพียรตื่นเช้ามา
เพื่อทำงานหาเลี้ยงตนเองและครอบครัว และโหวงแซ
ประกอบด้วยเนื้อสัตว์ 5 อย่าง เนื้อสัตว์ที่นิยมใช้ได้แก่ ปลา
ปลาหมึก หมู ไก่ และเป็ด โดยปลาหมึกหมายถึงความมีโชค
ลาภตลอดทั้งปี และเป็ดหมายถึงความบริสุทธิ์ โดยหาก
เป็นการไหว้ชาแซ ผลไม้มงคล จำนวนรูป และขนมเช่นไหว้
จะต้องมีจำนวน 3 ประเภทตามจำนวนของเนื้อสัตว์ หาก
เป็นโหวงแซจำนวนประเภทของผลไม้มงคล จำนวนรูป และ
ขนมเช่นไหว้ก็ต้องสอดคล้องกับจำนวนประเภทของเนื้อ
สัตว์ที่มี 5 ประเภทเช่นกัน ของไหว้เหล่านี้มีการเปลี่ยนแปลง
ตามสภาพเศรษฐกิจและสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่ง
วิกฤตการณ์โควิด-19 ที่ส่งผลให้จำนวนและชนิดของของไหว้
เปลี่ยนไป ดังคำสัมภาษณ์

“...โควิดนี้เห็นการเปลี่ยนแปลงชัดเจนเลย ก่อนโควิด
ส่วนใหญ่ไหว้โหวงแซหมดเลย เพราะว่าเชื่อกันว่า
ยิ่งไหว้เยอะ ไหว้ใหญ่ ตั้งโต๊ะกินๆ อาหารล้นโต๊ะ
อากงอาม่าจะดลบันดาลให้กิจการมั่งคั่งรุ่งเรือง คนผ่าน
ไปผ่านมาพอเห็นว่าบ้านนี้ไหว้เยอะ ก็ะมองว่าบ้าน
เราเหลือกินเหลือใช้ ต่อให้ปีไหนเศรษฐกิจไม่ดีก็จะ
ไหว้โหวงแซกันตลอด แต่ว่าไ้โควิดนี้แย่มากเลย
กระทบจนลูกค้าของที่บ้านหายหมด ทำให้ต้อง
เปลี่ยนเป็นไหว้ชาแซแล้วปีนี้ บ้านข้างๆ ก็ไหว้ชาแซ
กันหมด เพราะว่าของมันแพงขึ้น น้ำมันก็ขึ้น อะไรก็
ขึ้นราคากันหมด...”

(ชาวไทยเชื้อสายจีน, อายุ 54 ปี, ธุรกิจส่วนตัว)

ส่วนการแบ่งช่วงเวลาในการไหว้นั้น ชาวไทยเชื้อ
สายจีนหาดใหญ่มีการแบ่งช่วงเวลาในการไหว้เช่นเดียวกัน

ชาวไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่อื่นๆ ของไทย คือ ช่วงเช้าเป็นการไหว้เทวดาฟ้าดิน โดยลักษณะการไหว้จะต้องหันหน้าออกจากบ้าน มองท้องฟ้า ตั้งจิตอธิษฐานไปยังผู้ปกป้องรักษาฟ้าดินให้มีความสงบสุขร่มเย็น การไหว้บรรพบุรุษ มักจะไหว้กันในห้องที่เก็บรูปของบรรพบุรุษและมีแท่นบูชา ส่วนใหญ่มักจะเป็นห้องแรกของบ้านในกรณีเป็นบ้านเดี่ยว หากเป็นบ้านลักษณะอาคารพาณิชย์จำนวน 2 ชั้นขึ้นไป ชาวไทยเชื้อสายจีนหาตใหญ่นิยมใช้ห้องชั้นบนสุดเป็นห้องบูชาบรรพบุรุษและใช้ทำพิธีกรรมตรุษจีนเป็นประจำทุกปี ส่วนช่วงบ่ายหลังจากบูชาไหว้บรรพชนหมด จะเป็นการนำอาหารที่เหลือหรือแบ่งออกมาจากการไหว้บรรพชนมาเป็นการไหว้ผีไร้ญาติ โดยจะวางไหว้บริเวณข้างบ้านเป็นถาดอาหารเล็กๆ

ในประเด็นที่ 2 การประกอบพิธีกรรมตรุษจีนในครอบครัวใหญ่ ก่อนสถานการณ์ที่ต้องแยกกักตัวของผู้คนทำให้การเฉลิมฉลองวัฒนธรรมประเพณีตรุษจีนระดับครอบครัวสามารถทำได้โดยมีสมาชิกในครอบครัวพร้อมหน้าพร้อมตากัน มีการรวมตัวกันในรูปแบบของครอบครัวใหญ่เพื่อแสดงถึงความสมัคคีปรองดองกันภายในครอบครัวของคนไทยเชื้อสายจีนที่ประกอบพิธีกรรมประเพณีตรุษจีน มีการประกอบพิธีกรรมทั้งวันจ่าย วันไหว้ วันเที่ยวดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“...ครอบครัวของผมเป็นครอบครัวใหญ่มากครับ มีประมาณ 20 กว่าคนเลย ที่บ้านยังโชคดีครับที่ยังมีอากงอาม่าที่เป็นศูนย์กลางของครอบครัว วันตรุษจีนพอรวมญาติกันมีทั้งอาป้า อาม้า อาอี อาโก อาผ่อ อาเจ็ก มากันครบเลยครับ ทั้งรุ่นลูกรุ่นหลานของอากงอาม่า เสียใหญ่ก็เพิ่งมีหลานเข้ามาทำให้อากงอาม่ามีหลานแล้วครับ ก่อนวันตรุษจีนมาถึงเนี่ย มีการจัดแจงหน้าที่เรียบร้อยเลยครับ พวกม๊า กับอ๊ากก็เตรียมไปจ่ายตลาด ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงครับ ส่วนผู้ชายจะทำหน้าที่จัดสถานที่จัดโต๊ะไหว้เจ้ากับไหว้บรรพชนครับ...”

(เยาวชนไทยเชื้อสายจีน, อายุ 21 ปี, นักศึกษามหาวิทยาลัย)

และในประเด็นที่ 3 การเดินทางไปสักการะเทพเจ้าจีนในศาสนสถาน เป็นกิจกรรมทางความเชื่อที่เป็นที่นิยมของชาวไทยเชื้อสายจีนในอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เนื่องจากมีสถานที่จำนวนมากในการเดินทางไปสักการะ

เทพเจ้าเพื่อเป็นสิริมงคล เช่น ศาลเจ้าเขาคอหงส์ มูลนิธิมิตรภาพสามัคคี วัดถาวราราม วัดฉือฉาง มูลนิธิไฉชิงเอี้ยะ และมูลนิธิโรงเจเต้าบ่อเก็ง และศาลเจ้าทั้งหมดในพื้นที่อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการของเยาวชนไทยเชื้อสายจีนท่านหนึ่งได้ข้อมูลว่ามีการเดินทางไปสักการะเป็นเส้นทางประจำของครอบครัวดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“...อาอีจะพาพวกอ๊าก นี่ไปสักการะเทพเจ้าในหลานที่เลย ส่วนใหญ่จะไปวัดฉือฉางก่อน แล้วตามด้วยศาลเจ้าแม่กวนอิม แล้วก็ไปโรงเจเต้าบ่อเก็ง ไปสามที่นี้แหละเป็นประจำทุกปี เพราะว่าคนรู้จักของเราก็คือเป็นสมาชิกในคณะกรรมการศาลเจ้าด้วย อยากไปหลายๆ ที่ ทำบุญเยอะๆ จะได้โชคดีวันปีใหม่อีก...”

(คนไทยเชื้อสายจีน, อายุ 48 ปี, พนักงานบริษัทเอกชน)

การสืบทอดในระดับสาธารณะ

การสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีตรุษจีนในระดับสาธารณะนั้นพบทั้งหมด 6 โดยเริ่มต้นตั้งแต่การจัดงานแถลงข่าวของหน่วยงานภาครัฐ ในปี พ.ศ. 2563 งานแถลงข่าวจัดขึ้นที่ศูนย์การค้าเซ็นทรัลหาดใหญ่ โดยมีงบประมาณสนับสนุนของศาลากลางจังหวัดสงขลา เทศบาลนครหาดใหญ่ และหน่วยงานภาครัฐและเอกชนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ผู้ที่เป็นเจ้าภาพในการจัดงานแถลงข่าวคือผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลาและนายกเทศมนตรีหาดใหญ่ จากคำแถลงข่าวได้ข้อมูลดังคำแถลงการณ์โดยผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลาและประธานการจัดงาน ดังต่อไปนี้

“...วันตรุษจีนเป็นประเพณีวัฒนธรรมที่ยึดถือและสืบทอดกันมาช้านาน งานเทศกาลตรุษจีนหาดใหญ่เป็นการอนุรักษ์สืบสานประเพณีอันดีงามของพี่น้องชาวจีน เป็นการสร้างภาพลักษณ์ที่ดี สร้างความเชื่อมั่นให้กับนักท่องเที่ยว กระตุ้นเศรษฐกิจของอำเภอหาดใหญ่ และจังหวัดสงขลาอีกด้วย...”

(ผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา, แถลงข่าวเมื่อวันที่ 26 มกราคม 2563)

“... กิจกรรมภายในงาน ประกอบด้วย โคมไฟหงส์ฟ้า, มังกรยักษ์, เทพเจ้าฮกหลงซิว, ชุ่มอุโมงค์โคมไฟ

เต็งลิ้ง, ขอพรองค์เจ้าแม่กวนอิม เพื่อความเป็นสิริมงคล, ขอพรความรักจากเทพเจ้าจันทรา (คู่รักกามเทพจีน), กิจกรรมซุ้มเซ็นไหว้ขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์บนถนนเส้นห่านสุวรรณ์, ฟรีคอนเสิร์ตจาก, การแสดงมังกรทอง-สิงโตเล่นจานดอกเหมย จากจังหวัดนครสวรรค์, ประกวดมิสไชนีสหาดใหญ่, หนูน้อยไชนีสคิส, ร้องเพลงจีนนานาชาติโดยเยาวชน, แข่งเต้นไชนีสสตรีฟิตเนสคอนเทสต์, กิจกรรมถนนสายวัฒนธรรมจีน โดยมีกิจกรรมย่อย เช่น การประลองหมากกรูกจีนกระดานยักษ์, วาดรูปสตรีทอาร์ต, หมากล้อม, การเขียนพู่กันจีน, สาธิตการชงชาจีน, ศิลปะการตักกระดาก เป็นต้น, โรงเตี้ยม จำลองบรรยากาศแบบย้อนยุค, กิจกรรม “ไข่มังกรนาโชค” ลุ้นโชคใหญ่ทุกวัน, หนึ่งกลางแปลง ฉายภาพยนตร์จีนย้อนยุค...

(ประธานการจัดงานตรุษจีนหาดใหญ่, แฉลงข่าวเมื่อวันที่ 26 มกราคม 2563)



ภาพประกอบ 3 แผ่นพับประชาสัมพันธ์งานวัฒนธรรมประเพณีตรุษจีนที่มูลนิธิ
ที่มา : กิมหยงนิวส์ (2563)

ประเด็นสุดท้ายที่ค้นพบจากการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีจีนของหน่วยงานภาคเอกชนในอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา คือมีการจัดการไหว้เทพเจ้าไฉ่ซิงเอี้ยะในบริษัทที่ชาวไทยเชื้อสายจีนทำงานอยู่ โดยบริษัทนั้นจะมีเจ้าของบริษัทที่เป็นชาวไทยเชื้อสายจีน พนักงานในบริษัทจะรับรู้กับเป็นประจำปีถึงหน้าที่ที่จะได้รับมอบหมายจากการประชุมก่อนวันตรุษจีนว่าแต่ละคนต้องรับผิดชอบหน้าที่ใดบ้าง เช่น การซื้อของขวัญ การเลือกผลไม้มงคล การจัดโต๊ะไหว้เจ้า นอกจากนี้ยังมีการแจกของไหว้ให้พนักงานกลับไป

รับประทานอาหารกับครอบครัวด้วยดังคำสัมภาษณ์

“...ป้าจะรับหน้าที่ซื้อผลไม้ไปบริษัทเสมอทุกๆ ปีเลย เราจะไหว้ตั้งแต่ตั้งจู่ ฟาดิน ไฉ่ซิงเอี้ยะ ฮกลกซิว แล้วก็บรรพชนของเจ้าแม่ผู้ที่ถูกเบิกสร้างบริษัทตั้งแต่นานมาแล้วแต่ละคนก็จะมีหน้าที่ แบ่งกันตอนวันประชุมก่อนวันไฉ่นั้นแหละ แล้วก็พอไหว้เสร็จเจ้าแม่ก็จะแจกของไหว้แบ่งๆ กันให้แต่ละคนเอากลับไปกินกับคนในครอบครัว แล้วทุกปีจะมีเต๊ะเอี้ยให้ด้วยจากเจ้าแม่...”

(คนไทยเชื้อสายจีน, อายุ 53 ปี, พนักงานบริษัทเอกชน)

ภาพรวมการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีตรุษจีนในหาดใหญ่ภายใต้วิกฤตการณ์ โควิด-19

การนำเสนอการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีตรุษจีนหาดใหญ่ภายใต้วิกฤตการณ์ โควิด-19 นี้จะนำเสนอทั้งในปี พ.ศ. 2564 และ พ.ศ. 2565 โดยเริ่มต้นจากปี พ.ศ. 2564 เป็นปีแรกที่มีการแพร่ระบาดของโรคระบาด โควิด-19 ซึ่งเป็นโรคอุบัติใหม่ตรงกับการจัดงานวันตรุษจีนประจำปี พ.ศ. 2564 เนื่องจากเป็นโรคอุบัติใหม่ที่มีการติดต่อกันโดยง่าย รัฐบาลไทยและกระทรวงสาธารณสุขจึงมีคำสั่งประกาศการงดจัดงานรื่นเริงและกิจกรรมต่างๆ ที่มีการรวมตัวของผู้คนตลอดทั้งปี พ.ศ. 2564 ส่งผลให้ตรุษจีนหาดใหญ่ งานที่เป็นจุดเด่นของการท่องเที่ยววันตรุษจีนในอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลานั้นถูกยกเลิกตามมาตรการป้องกันและควบคุมโรคดังกล่าว อย่างไรก็ตามการสืบทอดที่พอจะทำได้ภายใต้วิกฤตการณ์นั้นปรากฏในรูปแบบของครอบครัว โดยเป็นการสืบทอดที่การรวมตัวของครอบครัวใหญ่นั้นไม่ได้เกิดขึ้น เนื่องจากเป็นสภาวะความวิตกกังวลของประชาชนในการรวมตัวกันตามองค์ความรู้ที่รัฐบาลประกาศและแจ้งให้ทราบ ส่วนการเดินทางไปสักการะเทพเจ้าเพื่อต้อนรับวันตรุษจีนก็เป็นไปด้วยการคุมเข้มมาตรการที่เข้มงวด เช่น การจำกัดจำนวนผู้คน การสวมใส่หน้ากากอนามัย และการเว้นระยะห่างทางสังคม

อย่างไรก็ดี การจัดงานตรุษจีนในปี พ.ศ. 2565 เป็นปีที่รัฐบาลไทยและกระทรวงสาธารณสุขเริ่มผ่อนปรนมาตรการป้องกันและควบคุมโรคที่รัดกุม เนื่องจากมาตรการดังกล่าวส่งผลให้เศรษฐกิจไทยได้รับผลกระทบอย่างมาก ผู้คนมากมายประสบภาวะตกงาน เศรษฐกิจการท่องเที่ยว

และการค้าขายปิดตัวลงมาก จึงมีการอนุญาตให้จัดงานรื่นเริงได้ แต่ต้องปฏิบัติตามมาตรการที่ภาครัฐมอบหมายคือ DMHTT คือ การเว้นระยะห่าง (Distancing) การสวมใส่หน้ากากอนามัย (Mask Wearing) การหมั่นล้างมือเพื่อฆ่าเชื้อโรคจากการสัมผัส (Hand Washing) การตรวจอุณหภูมิอย่างสม่ำเสมอ (Testing) และการใช้แอปพลิเคชันไทยชนะ (Thaichana) เพื่อช่วยอำนวยความสะดวกในการป้องกันโรคระบาด ดังนั้นแล้วงานตรุษจีนในปี พ.ศ. 2565 จึงจัดขึ้นสวนหย่อมศุภสารรังสรรค์ โดยมีได้จัดขึ้นที่โรงเรียนศรีนครมูณิธิอย่างทุกปีที่ผ่านมา



ภาพประกอบ 4 การจัดงานวัฒนธรรมประเพณีตรุษจีนภายใต้วิกฤตการณ์ โควิด-19 ปีแรก
ที่มา : สำนักข่าว กรมประชาสัมพันธ์ (2565)

การสืบทอดในระดับครอบครัว

การสืบทอดในระดับครอบครัวก็ยังมีเปลี่ยนแปลงรูปแบบให้เข้ากับสถานการณ์สภาวะโรคระบาดเพื่อให้ยังคงอยู่ได้ ถึงแม้ว่าถูกมองว่ามีการสืบทอดน้อยลงก็ตาม จากการสัมภาษณ์เยาวชนถึงการสืบทอดในครอบครัวภายใต้สภาวะโรคระบาดได้ข้อมูลดังคำสัมภาษณ์

“...ปีนี้ที่บ้านสืบทอดกันน้อยลงครับ เพราะว่าเปลี่ยนจากการรวมญาติเป็นตระกูลใหญ่ เปลี่ยนเป็นการคัดเลือกคนที่ว่างจริงๆ คนที่ไม่ต้องทำงาน คนที่ตรวจโควิดแล้วเท่านั้นมารวมตัวกัน ทุกปีมีเกิน 20 คนนะครับ แต่ปีนี้ก็มีเพียง 5-6 คนเองครับ การเฉลิมฉลองก็ทำเป็นประเพณีเล็กๆ เจียบๆ เพราะต้องป้องกันการรวมตัวของคน เต็มจะติดเชื้อมันหมดครับ ปีนี้ก็ส่วนใหญ่เป็นผู้ใหญ่วัยกลางคนครับ เพราะมีภูมิคุ้มกันสูงกว่าคนสูงอายุ อาจอาม่าก็ให้อยู่แต่ในห้องครับ กลัวว่าอาจจะติดเชื้อมันแล้วรักษาลำบากครับ สิ่งที่ทำก็มีการไหว้เจ้า ไหว้ฟ้าดิน ไหว้ตุ๊ยจู้ ไหว้

บรรพบุรุษ และสวมใส่เสื้อสีแดงตามปกติครับ...”

(เยาวชนไทยเชื้อสายจีน, อายุ 21 ปี, นักศึกษามหาวิทยาลัย)

ในปี พ.ศ. 2565 เมื่อรัฐบาลเริ่มการผ่อนคลายมาตรการการป้องกันและควบคุมโรคอย่างเข้มงวด ทำให้การสืบทอดตรุษจีนในระดับครอบครัวเริ่มกลับมาตามปกติ มีบรรยากาศที่เปลี่ยนแปลงบ้าง เช่น การเว้นระยะห่างทางสังคมในครอบครัว การสวมใส่หน้ากากอนามัยของผู้มีโรคประจำตัวอย่างสม่ำเสมอ และการตรวจเชื้อโควิดก่อนการเข้าร่วมการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีตรุษจีนของครอบครัว ดังคำสัมภาษณ์

“...ปีนี้อาจอาม่าบอกให้ตรวจโควิดก่อนเข้ามามีบ้านของแคะ เพราะว่าอาจอาม่าแก่แล้ว จะติดโควิดก็ง่ายมาก เลยให้พวกเราตรวจกันก่อนให้เรียบร้อย พอเข้าบ้านมาจะถอดจะใส่แมสก็แล้วแต่ความกังวลค่ะ แต่ส่วนใหญ่จะใส่กันเกือบทุกคน ถอดเฉพาะตอนกินข้าวต้มน้ำ เพราะว่าต้องป้องกันให้อาจอาม่าค่ะ...”

(เยาวชนไทยเชื้อสายจีน, อายุ 22 ปี, นักศึกษามหาวิทยาลัย)

ส่วนการเดินทางออกไปสักการะบูชาเทพเจ้า ณ ศาสนสถานก็เป็นไปตามปกติ มีการเปลี่ยนแปลงในด้านมาตรการในการปฏิบัติตน เป็นไปตามนโยบายวิถีชีวิตปกติใหม่ (New Normal) ของรัฐบาลไทย มีการเตรียมหน้ากากอนามัยก่อนการไปสักการะบูชา มีการเปลี่ยนหน้ากากอนามัยหลังจากกลับจากสถานที่ที่มีคนชุมนุม มีการล้างมือบ่อยๆ ด้วยเจลแอลกอฮอล์ และมีการเปลี่ยนเสื้อผ้าเมื่อกลับมาถึงที่บ้านดังคำสัมภาษณ์

“...ปีนี้มีการเดินทางไปไหว้เจ้าตามปกติเหมือนทุกๆ ปีนะค่ะ แต่มีการเปลี่ยนแปลงสักหน่อยคือการเตรียมตัวป้องกันโรคค่ะ อาจต้องพกแมสไปคนละ 3 อันเพื่อป้องกันเชื้อโรค เพื่อเปลี่ยน เพื่อขาด มีเจลแอลกอฮอล์ บ้านหนูพกคนละ 1 หลอดปั๊บเลยค่ะ แล้วก็ต้องกลับบ้านมาเปลี่ยนเสื้อผ้าด้วย เพราะกลับมาจากที่มีคนไปเยอะๆ บางคนก็ไม่ออกไปเลยค่ะ เพราะต้องเตรียมตัวเยอะเกิน...”

(เยาวชนไทยเชื้อสายจีน, อา2ยุ 22 ปี, นักศึกษา
มหาวิทยาลัย)

การสืบทอดในระดับสาธารณะ

ผลการวิจัยต่อไปนี้จะเป็นการสืบทอดหลังจาก
สถานการณ์โควิด-19 คลี่คลายลงใน ปี พ.ศ. 2565 โดยการ
สืบทอดในระดับสาธารณะปีนี้ได้มีความแตกต่างกับการ
สืบทอดในระดับสาธารณะก่อนวิกฤตการณ์ โควิด-19
เนื่องจากยังมีการเฝ้าระวังและมาตรการการป้องกันโรค
จึงมีประเด็นที่พบในสนามทั้งหมด 3 ประเด็น โดยประเด็นแรก
การจัดงานตรุษจีนแบบ New Normal เป็นหน้าที่หลักของ
หน่วยงานภาครัฐ จากการสัมภาษณ์ผู้คนที่พบว่า
การจัดงานตรุษจีนมีเจ้าภาพเป็นศาลากลางจังหวัดสงขลา
เทศบาลนครหาดใหญ่ และมีแขกรับเชิญพิเศษเป็นรัฐมนตรี
ว่าการกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา โดยงานใน ปี พ.ศ.
2565 นี้เป็นงานที่จัดขึ้น ณ สวนหย่อมศุภสารรังสรรค์
โดยมีข้อมูลการประชาสัมพันธ์ดังภาพประกอบต่อไปนี้



ภาพประกอบ 5 ป้ายประชาสัมพันธ์ตรุษจีนหาดใหญ่ 2565
ที่มา : สมาคมสมาพันธ์ธุรกิจการท่องเที่ยวจังหวัดสงขลา (2565)

งานตรุษจีนปีนี้ก็มีกิจกรรมจัดขายทั้งหมด 3
กิจกรรม ได้แก่ การถ่ายรูปคู่กับอั่งเปา การซื้ออั่งเปาส้ม และ
การสักการะเจ้าแม่กวนอิมโดยมูลนิธิมหากรรมฐานสถาน
โดยกิจกรรมทั้งหมดนี้มีความแตกต่างจากกิจกรรมที่จัดใน
ปี พ.ศ. 2563 ที่ไม่มีคอนเสิร์ตจากศิลปินดัง ไม่มีงานโรงเรียน
ศรีนครมุนิธิ งานแจกส้มมงคล การแสดงเชิดสิงโต
การแสดงเชิดมังกรคาบแก้ว และการแสดงศิลปวัฒนธรรมจีน
ต่างๆ

ประเด็นที่ 2 เป็นการสวดมนต์แบบ New Normal
ตามปกติแล้ว ชาวไทยเชื้อสายจีนและนักท่องเที่ยว
ในหาดใหญ่จะทราบกันดีอยู่แล้วว่าวัดจีนในหาดใหญ่จะมีการ
สวดมนต์ในวันตรุษจีนเพื่อสร้างความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต
เป็นการทำบุญในวันขึ้นปีใหม่ผ่านการสวดมนต์เพื่อให้เจริญ
สติ โดยทางวัดจีนในหาดใหญ่ก็มีกิจกรรมสวดมนต์เหมือน
เช่นเคย อย่างไรก็ตามก็จะมีจำกัดจำนวนคนเข้าสวดมนต์
เนื่องจากต้องเว้นระยะห่างทางสังคมและสวมใส่หน้ากาก
อนามัย 100% ตามนโยบายการป้องกันโรคระบาดของ
รัฐบาล ดังนั้นแล้วศาสนสถานไม่ว่าจะเป็นวัดหรือศาลเจ้าจีน
จะปฏิบัติตามมาตรการอย่างเคร่งครัดโดยเฉพาะอย่างยิ่ง
การจำกัดจำนวนคนเข้าพิธีกรรม จึงมีผลความคิดเห็นจาก
คนไทยเชื้อสายจีนดังคำสัมภาษณ์

“...ปีนี้พอรู้ว่าเข้าวัด ศาลเจ้าจีนต้องจำกัดจำนวน
คนในการทำพิธีกรรมนะ อี้เลยต้องเข้าไปก่อนเพื่อน
เลย จะได้คิวว่าได้สวดมนต์นะๆ ถึงแม้ทางวัด
เขาบอกว่าสามารถดูออนไลน์แล้วสวดตามไปด้วยได้
แต่เราก็ใช้ไม่เป็น เลยต้องอาศัยการไปก่อนเพื่อนนี้
แหละ...”

(คนไทยเชื้อสายจีน, อายุ 56 ปี, ค้าขาย)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้น ยังพบประเด็นใหม่ว่ามี
การสวดมนต์ผ่านทางออนไลน์ โดยทางศาลเจ้าและวัดจีนที่
มี Facebook Account จะทำการถ่ายทอดสดการสวดมนต์
โดยมีวัตถุประสงค์ให้ผู้ที่ไม่สามารถเข้าร่วมการสวดมนต์
ได้สามารถทำบุญได้จากที่บ้าน เพื่อเป็นการลดการรวมตัว
ของคนที่เสี่ยงต่อการแพร่ระบาดของโรค โควิด-19 และยังเป็น
วิธีการปรับตัวของการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีตรุษ
จีนท่ามกลางสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงของสังคมอีกด้วย
การไหว้เจ้าในรูปแบบวิธีใหม่นั้น อุปกรณ์เครื่องวัดอุณหภูมิ
หน้ากากอนามัยสำหรับผู้เข้าชมและคนทูลทรัพย์ และการเว้น
ระยะห่างทางสังคมในขณะทำพิธีกรรม จึงเป็นหน้าที่ของ
คณะกรรมการศาสนสถานนั้นๆ ในการเข้ามาให้คำแนะนำ
ต่อผู้เข้ามาสักการะบูชาเทพเจ้าดังคำสัมภาษณ์

“...ปีนี้ทางเราต้องเข้ามาช่วยดูแลผู้ศรัทธาในองค์
เทพ เพราะว่ามีโรคระบาดหนัก พวกเขาต่างก็มากัน
ด้วยใจที่บริสุทธิ์ พร้อมมอบน้อมต่อองค์เทพ เราผู้เป็น
ผู้ดูแลศาสนสถาน ที่สถิตของเทพ ก็ต้องช่วยผู้คนที่

อำนวยความสะดวกให้พวกเขาได้รับความปลอดภัยในการเข้ามาสักการะบูชาของค์เทพ เพื่อให้ประเพณีนี้อยู่ต่อไป...”

(คนไทยเชื้อสายจีน, อายุ 34 ปี, คณะกรรมการศาลเจ้า)

ความแตกต่างของการสืบทอดในระดับครอบครัว

1) จำนวนสมาชิกของครอบครัวในการรวมญาติวันตรุษจีนน้อยลง ชาวไทยเชื้อสายจีนในหาดใหญ่ส่วนใหญ่มีกว้างขวางเรื่องการแพร่กระจายของโรคระบาด จึงให้ความร่วมมือกับภาครัฐบาลที่ได้ออกนโยบายลดการรวมตัวกันของคนในสังคม นอกจากนี้ หนึ่งในวัตถุประสงค์หลักของวันตรุษจีนคือการรวมญาติเพื่อเสริมสร้างความสามัคคีในครอบครัวนั้นก็ถูกสภาวะโรคระบาดทำให้การพบปะสังสรรค์กันในครอบครัวนั้นลดลง จากผลการศึกษาพบว่า มีเพียงสมาชิกในครอบครัวที่เป็นเจ้าของบ้านบรรพบุรุษเท่านั้นที่ยังทำการไหว้อยู่

2) จำนวนของไหว้ลดลงอันเนื่องจากวิกฤตเศรษฐกิจ นักท่องเที่ยวชาวมาเลเซียเชื้อสายจีนและชาวลิงคโปร์เชื้อสายจีนที่ต้องการเข้ามาท่องเที่ยวในวันวัฒนธรรมความเป็นจีน ทำบุญในศาสนสถานจีน อุดหนุนร้านอาหารจีนในหาดใหญ่ รายได้สำคัญเหล่านี้ล้วนหายไปเนื่องจากมาตรการการปิดพรมแดนของประเทศไทย

3) การเปลี่ยนผ่านแพลตฟอร์มการสืบทอดตรุษจีน เยาวชนคนรุ่นใหม่ที่เคยชินกับการติดต่อสื่อสารผ่านโลกออนไลน์เป็นผู้นำกระแสในครอบครัวให้มีการสื่อสารกันผ่านออนไลน์แทนที่การสื่อสารกันแบบพบหน้ากัน โดยแอปพลิเคชันที่พบว่าใช้มากที่สุดจากการสัมภาษณ์คือการคุยแบบเปิดกล่องหน้าต่างผ่านไลน์ (Line) ก็ถือเป็นการเปลี่ยนรูปแบบการรวมญาติที่ใช้สถานที่ออนไลน์แทนสถานที่จริงคือบ้านบรรพบุรุษดังที่เคยเป็น

4) มีธรรมเนียมการปฏิบัติตนแบบใหม่ในการรวมญาติ โดยเริ่มตั้งแต่การตรวจโรคโควิดผ่านอุปกรณ์ ATK ก่อนเข้าร่วมญาติ 1-2 วัน การล้างมือให้สะอาดก่อนเข้าบ้านบรรพบุรุษ การทำความสะอาดบ้านด้วยน้ำยาฆ่าเชื้อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวจีนเป็นชนชาติที่มีวัฒนธรรมยึดถือและให้ความสำคัญกับผู้สูงวัย ยิ่งไปกว่านั้นโรคระบาดชนิดนี้ยังส่งผลกระทบอย่างมากต่อคนสูงวัย จึงมีการให้ความสำคัญต่อคนกลุ่มนี้มาก จึงเป็นที่มาของธรรมเนียมปฏิบัติการ

ป้องกันโรคระบาดที่เคร่งครัดเพื่อไม่ให้คนเหล่านี้ได้รับเชื้อและเจ็บป่วย จึงเป็นการปรับตัวของคนไทยเชื้อสายจีนในหาดใหญ่ต่อสภาวะโรคระบาดโควิด-19 อย่างเห็นได้ชัดเจน

5) การเดินทางไปแสวงบุญมีการลดลงและเปลี่ยนแปลง เป็นธรรมดาที่คนไทยเชื้อสายจีนในหาดใหญ่จะเกิดความกลัวและกังวลต่อการติดเชื้ออันจะนำไปสู่การรักษาในระยะเวลายาวนาน จึงเกิดเป็นภาพการไม่เข้าร่วมการแสวงบุญตามศาสนสถานจีนต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นศาลเจ้ามูลนิธิ และวัดจีน อย่างไรก็ตามก็ยังมีคนอีกจำนวนหนึ่งที่ยังยืนหยัดเข้าร่วมการแสวงบุญตามศาสนสถานจีน เพราะเห็นว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องปฏิบัติ

ความแตกต่างของการสืบทอดในระดับสาธารณะ

1) การเปลี่ยนแปลงและปรับตัวของงานฉลองชาวหาดใหญ่เป็นอีกเมืองหนึ่งในภาคใต้ที่มีชื่อเสียงเรื่องงานวัฒนธรรมประเพณีจีนที่จัดเป็นประจำทุกปีอย่างยิ่งใหญ่ จึงมีการฉลองชาวการจัดงานทุกครั้งเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของงาน การฉลองชาวการจัดงานตรุษจีนทุกปีส่วนใหญ่เป็นภายในศูนย์การค้าเซ็นทรัลหาดใหญ่ อย่างไรก็ตาม งานฉลองชาวปี พ.ศ. 2564 ที่เกิดวิกฤตการณ์โควิด-19 อย่างสาหัสนั้นได้ถูกยกเลิกไปทั้งหมดเนื่องจากความกลัวต่อโรคระบาดใหม่ที่เพิ่งจะเกิดขึ้น จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนต่อการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีตรุษจีน ในปี พ.ศ. 2565 เป็นปีที่ภาครัฐบาลเริ่มมีการผ่อนปรนมาตรการการจัดงานวัฒนธรรมประเพณีเพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจที่ได้รับผลกระทบอย่างมากจากวิกฤตการณ์ จึงทำให้หาดใหญ่สามารถจัดงานวัฒนธรรมประเพณีตรุษจีนขึ้นได้ สถานที่และวิธีการจัดงานล้วนมีการปรับตัวอย่างเห็นได้ชัด

2) การปรับตัวของพิธีกรรมในศาสนสถานจีน ศาสนสถานจีนเพื่อปรับตัวให้สอดคล้องกับนโยบายการป้องกันและควบคุมโรคของภาครัฐบาล จึงมีการจัดคิวผ่านการลงทะเบียนก่อนงานพิธีกรรม 1 วัน ทำให้ผู้คนที่ต้องปรับตัวในการวางแผนก่อนออกจากบ้าน ยังมีการจัดพื้นที่ด้วยเทปขาวเพื่อกำหนดระยะห่างของผู้คน วัดอุณหภูมิก่อนเข้างาน หน้ากากอนามัยสำหรับผู้เข้าชมและคนทุนทรัพย์ เหล่านี้ล้วนอยู่ในวาระการประชุมของคณะกรรมการศาสนสถานจีนในปี พ.ศ. 2564 ทั้งหมด

3) แพลตฟอร์มออนไลน์ของศาสนสถานจีน วิกฤตการณ์โควิด-19 ทำให้หน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนเริ่มให้ความสำคัญกับระบบออนไลน์มากขึ้น เนื่องจาก

เป็นระบบที่สอดรับการลดการรวมตัวของผู้คนในสภาวะโรคระบาดโควิด-19 แต่ยังคงได้รับการสื่อสารกันอย่างชัดเจน ถึงแม้จะไม่มี การไปสัมผัสด้วยตนเองเหมือนกับก่อนสภาวะวิกฤตการณ์ การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้เห็นได้ว่าศาสนสถานจีน ไม่ว่าจะเป็นมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี วัดถาวราราม และศาลเจ้าต่างๆ มีการทำพิธีกรรมไหว้เทพเจ้าวันตรุษจีนและมีการถ่ายทอดสดผ่าน Facebook LIVE เพื่อเป็นการลดจำนวนผู้เข้าร่วมงานและอำนวยความสะดวกกับผู้ที่ศรัทธาแต่มีความกลัวเรื่องการแพร่ระบาดของโรคได้แสงบุญร่วมกัน

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

เมื่อเปรียบเทียบการสืบทอดในครอบครัวระหว่างช่วงก่อนวิกฤตการณ์และระหว่างวิกฤตการณ์ โควิด-19 จะเห็นได้ชัดว่ามีการลดขั้นตอนของพิธีกรรมการไหว้เจ้าตรุษจีน และปรับเปลี่ยนจากการรวมตัวแบบครอบครัวใหญ่มา กันครบทุกคนเป็นการรวมตัวกันเพียงกลุ่มเล็กๆ จึงทำให้การเฉลิมฉลองและการประกอบพิธีกรรมเป็นไปอย่างเรียบง่าย และเน้นคนจำนวนน้อยเพื่อลดความเสี่ยงของการติดเชื้อที่สามารถติดเชื้อผ่านทางลมหายใจได้ ดังนั้นแล้วการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้จึงสอดคล้องกับผลการวิจัยของ นักสธรรณ เหลืองศักดิ์ศรี (2562) ที่ได้พบว่าคนไทยเชื้อสายจีนจะมีการลดหย่อนขั้นตอนและเปลี่ยนแปลงการสืบทอดวัฒนธรรม ประเพณีโดยสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยสามารถวิเคราะห์ว่าสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ Morita (2007) ที่ได้นำเสนอผลการวิจัยว่าวัฒนธรรมจีนสามารถปรับตัวกับสังคมไทยได้อย่างสอดคล้อง โดยการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้วัฒนธรรมจีนมิได้ปรับตัวกับวัฒนธรรมไทยเท่านั้น ยังปรับตัวได้กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้น ซึ่งตรงตามแนวคิดการปรับตัวของวัฒนธรรมของ เมตตา วิวัฒนากุล (2559) ที่ได้นำเสนอว่าวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มีความยืดหยุ่นสามารถปรับตัวกับสภาพแวดล้อมใหม่ๆ ได้ตลอดเวลา ถือเป็นคุณสมบัติสำคัญของวัฒนธรรมที่สามารถดำรงอยู่ได้

นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงในด้านการสืบทอดในระดับสาธารณะระหว่างก่อนและระหว่าง โควิด-19 จะเห็นได้ว่าทางภาครัฐ ผู้เป็นหน่วยงานเจ้าภาพในการจัดงานตรุษจีนท่ามกลางวิกฤตการณ์ที่อยู่ระหว่างการผ่อนคลายมาตรการการป้องกันและควบคุมโรคอย่างเคร่งครัด สามารถปรับตัวในด้านการเสริมความรู้ของบุคลากรการบริหาร

จัดการให้การดำเนินงานด้วยมาตรการป้องกันควบคุมโรค เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ จึงสามารถอธิบายตามแนวคิดของ Prompayuk and Chairattananon (2016) ที่ว่า นโยบายของระดับภาครัฐส่วนกลางที่จะทำให้วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นสามารถสร้างการท่องเที่ยวเพื่อสร้างรายได้กับประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างรายได้ท่ามกลางพิษเศรษฐกิจจาก โควิด-19 จึงทำให้ภาคหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่นต้องเตรียมตัวอย่างหนักต่อการกลับมาจัดงาน วัฒนธรรมอีกครั้งหลังการผ่อนคลายมาตรการ เพื่อยกระดับทางเศรษฐกิจและเพิ่มเงินในกระเป๋าของคนที่ได้รับผลกระทบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาชีพค้าขายที่อยู่คู่กับคนไทยและคนไทยเชื้อสายจีนมาอย่างช้านาน

สังเกตได้ว่าการปรับตัวเหล่านี้ล้วนเปลี่ยนแปลงไปตามนโยบาย New Normal ของภาครัฐบาลเป็นหลัก เป็นวิถีชีวิตปกติใหม่ที่ภาครัฐบาลต้องการให้ประชาชนมีความรู้และความเข้าใจการปฏิบัติตนใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง และเพื่อรักษาสุขภาวะที่ดีของคนในสังคม (ฉัตรสุนัน พุทธิภิญโญ, 2563) อย่างไรก็ตามมองถึงเรื่องคุณค่าที่ได้รับจากตรุษจีนแล้ว คุณค่าอาจมีการเปลี่ยนแปลงไปในด้านต่างๆ โดยสามารถตั้งข้อสังเกตได้จากประเด็นดังต่อไปนี้

1) การรวมตัวของครอบครัว คุณค่าเหล่านี้อาจลดทอนลงเนื่องจากเวลาที่พบกันนั้นเป็นเพียงการคุยเปิดกล้อง หน้าผ่านไลน์เท่านั้น การสื่อสารและการสร้างความสัมพันธ์จะจบลงทันทีจากการวางสาย แต่หากเป็นการพบปะกันแบบปกติ จะมีทั้งการรวมตัวกันในบ้านบรรพบุรุษ การเดินทางท่องเที่ยวแสงบุญร่วมกัน การเดินทางไปท่องเที่ยวในสถานที่ต่างๆ ร่วมกัน ทำให้มีเวลาในการเสริมสร้างความสัมพันธ์มากกว่าแบบออนไลน์

2) การสนับสนุนศาสนสถานจีน ศาสนสถานจีนต้องใช้กำลังทรัพย์ไม่น้อยในการวางแผนงานจัดสถานที่ให้สอดคล้องต่อวิกฤตการณ์โรคระบาดตามนโยบายของภาครัฐ ไม่ว่าจะเป็นค่าใช้จ่ายด้านการทำความสะอาดฆ่าเชื้อโรค การเตรียมหน้าฉากอนามัยสำหรับผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ กำลังอาหารในการแจกจ่ายเป็นโรงทานที่มากขึ้น อุปกรณ์ตรวจวัดอุณหภูมิ การเสริมสร้างความรู้ของคณะกรรมการและบุคลากรศาสนสถานให้พร้อมต่อการให้บริการประชาชนผู้ศรัทธา วิกฤตการณ์นี้ส่งผลต่อผู้คนในทุกระดับ

ชั้นทางเศรษฐกิจ ทำให้เกิดภาวะการขาดแคลนเงินสนับสนุน
ทั้งจากนักท่องเที่ยวเชื้อสายจีนไทยและต่างชาติ จึงทำให้
ปัญหานี้เป็นอีกความท้าทายหนึ่งของศาสนสถานที่จะทำ
หน้าที่เป็นองค์กรบริการเพื่อสังคมในสภาวะวิกฤต

3) การถ่ายทอดองค์ความรู้พิธีกรรมตรุษจีนมี
ความซับซ้อน วิทยุใหญ่จะเป็นผู้ที่แบกรับภาระนี้ในช่วงสภาวะ
วิกฤตโรคระบาดเป็นหลัก ดังนั้นแล้วจึงเป็นที่น่าสังเกตว่า
วัยเด็กที่กำลังจะเติบโตเป็นวัยรุ่นจะเกิดความเคยชินกับการ
ไม่ร่วมพิธีกรรมตรุษจีนในครอบครัวหรือไม่หากวิกฤตการณ์
นี้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ในระยะยาว ดังนั้นแล้ว
ครอบครัวจึงควรหาหนทางในการถ่ายทอดทั้งทางตรงและ
ทางอ้อม ทั้งเพิ่มโอกาสในการสื่อสารกันระหว่างผู้สูงวัยและ
เด็ก เพื่อเป็นการถ่ายทอดและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีของ
คนในครอบครัว

ดังนั้นแล้ว การวิจัยครั้งนี้ สามารถสรุปได้ว่า
สภาวะวิกฤตการณ์ โควิด-19 ถึงแม้จะส่งผลกระทบอย่าง
มากต่อสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา และระบบ
สาธารณสุขของประเทศไทย แต่ในด้านวัฒนธรรม เนื่องจาก
วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มีชีวิต มีสถานะเป็นพลวัต (dynamic)
สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา มีสถานะความยืดหยุ่น
ไปตามสถานการณ์ (flexible) เพื่อให้มีความอยู่รอด
ท่ามกลางสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง นอกจากนี้วัฒนธรรม
โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมประเพณีตรุษจีนขนาดใหญ่เป็น
หนึ่งในวัฒนธรรมสำคัญที่ถูกบรรจุอยู่ในแผนพัฒนาเมือง
ขนาดใหญ่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยว

ของนักท่องเที่ยวไทยและต่างชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาว
จีนมาเลเซียและสิงคโปร์ผู้เป็นนักท่องเที่ยวหลักในงาน
วัฒนธรรมจีนของหาดใหญ่ ดังนั้นแล้ววัฒนธรรมจีนใน
หาดใหญ่จึงได้รับการสืบทอดอย่างต่อเนื่องทั้งจากสถาบัน
ครอบครัว สถาบันความเชื่อ สถาบันการศึกษา และสถาบัน
การเมืองการปกครอง จึงทำให้วัฒนธรรมจีนสามารถแปรรูป
ปรับเปลี่ยนไปในแต่ละสถานการณ์ได้

ข้อเสนอแนะ

1. ในด้านวิชาการ การวิจัยครั้งนี้ยังพบช่องว่าง
ของการวิจัย (Research Gap) เพิ่มในด้านการวิจัยเพื่อ
การพัฒนาการปรับตัวของวัฒนธรรมประเพณีตรุษจีนหาดใหญ่
โดยสามารถทำการวิจัยแบบ Research and
Development หรือ Participatory Action Research
ได้ โดยจะเป็นกระบวนการการทำงานอย่างมีส่วนร่วมของ
ทุกภาคส่วน

2. ในด้านหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเช่น เทศบาลนคร
หาดใหญ่ ศาลากลางจังหวัดสงขลา สามารถนำข้อมูลจาก
การวิจัยนี้เป็นฐานในการพัฒนารูปแบบการฟื้นฟูวัฒนธรรม
ประเพณีตรุษจีนหาดใหญ่หลังสภาวะวิกฤต โควิด-19
เพื่อทำให้ตรุษจีนหาดใหญ่สามารถฟื้นฟูกลับมาได้มากที่สุด
เพื่อเสริมสร้างฐานรายได้ให้กับการค้าขายและการท่องเที่ยว
ของหาดใหญ่ ตลอดจนผลประโยชน์ในด้านการสืบทอด
วัฒนธรรมจีนที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญหนึ่งของ
หาดใหญ่

เอกสารอ้างอิง

- ฉัตรสุนัน พงษ์นิญญ์. (2563). มาตรการการเฝ้าระวัง ป้องกัน และควบคุมโรค การแพร่ระบาดของโควิด-19. **วารสาร
กฎหมายและนโยบายสาธารณสุข**, 6(2), 467-485.
- ดนัย ไชยโยธา. (2546). **สังคม วัฒนธรรม และประเพณี**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- เทศบาลนครหาดใหญ่. (2565). **นโยบายด้านการศึกษา กีฬา ศาสนา และวัฒนธรรมประเพณี**. เข้าถึงเมื่อ 9 ธันวาคม 2565,
จาก <https://www.hatyaicity.go.th/policy/cate/39>
- ธนพล วิวัฒน์พาณิชย์. (2553). การสื่อสารเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนผ่านเทศกาลตรุษจีนปากน้ำโพ
จังหวัดนครสวรรค์ (รายงานการวิจัย). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นภัสสรณ์ เหลืองศักดิ์ศรี. (2562). ประเพณีการไหว้ในเทศกาลตรุษจีน: ที่มา ความหมาย และการเปลี่ยนแปลง. **วารสาร
สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม**, 6(1), 383-394.
- ประชิด สกุนะพัฒน์. (2546). **วัฒนธรรมพื้นบ้านและประเพณีไทย**. กรุงเทพฯ: ภูมิปัญญา.
- ประพิณ มโนมัยวิบูลย์. (2555). ตรุษจีน. **วารสารราชบัณฑิตยสถาน**, 37(2), 107-123.

- พินทิพย์ ขาวปลื้ม. (2556). การสืบทอดวัฒนธรรมปีพาทย์มอญใน อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี. วิทยานิพนธ์ศิลปกรรม
ศาสตรมหาบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพมหานคร.
- เมตตา วิวัฒนานุกูล. (2559). การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เรืองรอง รุ่งรัศมี. (2542). มังกรซ่อนลาย (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: แพร่สำนักพิมพ์.
- เรือนแก้ว ภัทรานุประวัติ. (2554). การศึกษาสืบทอดความเป็นจีนผ่านการทำความเข้าใจในความหมายและสัญลักษณ์
ทางศาสนาของชาวจีนสู่ลูกหลานในสังคมไทย (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย.
- วรรณดี สุทธิธารกร. (2561). การวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.
- ศุภการ สิริไพศาล, อภิเชษฐ กาญจนดิฐ, พรชัย นาคสีทอง และสมาลี ทองดี. (2549). ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและ
วัฒนธรรมของชุมชนชาวจีนเมืองหาดใหญ่จากอดีตถึงปัจจุบัน. วารสารมหาวิทยาลัยทักษิณ, 9(2), 42-54.
- สมบัติ พลายน้อย. (2542). ประเพณีจีน: รวมขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมและความเชื่อของจีน. กรุงเทพมหานคร: เอลโล่
การพิมพ์.
- แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย และฤทธิชัย เตชะมัทธนันท์. (2557). เทศกาลตรุษจีนเยาวราช: ภูมิหลังและพัฒนาการ. วารสาร
ศิลปศาสตร์ปริทัศน์, 14(1), 35-44.
- อุษณีย์ ธวัชโชติ และคณะ. (2556). วัฒนธรรมอาหารไทย: ภาคใต้. นนทบุรี: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์
ทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์.
- เอแบคโพล. (2556). ผลสำรวจในช่วงเทศกาลตรุษจีน. เข้าถึงเมื่อ 9 ธันวาคม 2565, จาก shorturl.at/eiS46
- Hall, S. (1990). 1996. "Cultural Identity and Diaspora". Contemporary Postcolonial Theory: A Reader, ed.
Padmini Mongia, 110-121.
- McKelvie, C., & Pappas, S. (October 17, 2022). What is Culture? Retrieved 6 December, 2022, from <https://www.livescience.com/21478-what-is-culture-definition-of-culture.html>
- Morita, L. C. (2007). Religion and family of the Chinese and Thai in Thailand and influences. Studies in
Language and Culture, 125-142.
- Prompayuk, S., & Chairattananon, P. (2016). Preservation of cultural heritage community: cases of Thailand
and developed countries. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 234, 239-243.
- Ren, Q., & Lan, M. (Eds.). (2004). Common knowledge about Chinese culture. Overseas Chinese Affairs
Office of the State Council. [in Chinese]
- Yangwei, Z. (2006). History of Spring Festival. Red Neckerchief, 5(6). [in Chinese]